

V.

KÉT MAGYAR KÖRIRATÚ PECSÉT
1500. ÉVBÖL.

KÖZLI

LUGOSSY JÓZSEF.

Hazádnak szép vége mindenütt csonkán áll.

BALASSA BÁLINT.

Nemzetiségünk' egykori dús virulatának, történelmi egyes adatokon kívül, szózatoss tanúja alig lehet ősi nyelvünk' általános térfoglalásánál, meddig ez áldott haza' határai terjedének. Hol ma, annyi conflagratiók után, fajunk' kiégett, kiirtott helyei, jövevény pótrajokkal gyéren telepítve, nagy foltokban sötétlenek: ott egykor magyar népség' lakai sűrű falvakban, gazdag helységekben virágzottak; ott vetélytársat nem ismerve, békés tenyészetben uralgott Árpád' nyelve, mellynek átalakító befolyása alá simúlni az itt-ott létező vagy koronként beférkező idegen elemek is, kedvező jelenségek közt, kevés kivétellel, önkényt indulának, 's nem vala jóra való egyéniség, nem kitünőbb család, melly ajakban és szokásokban természetes ösztönrel csatlakozni nem törekedett volna azon törzshöz, melly a hazának nevet és szent koronájának fölségi érvényt adott. Magok a török korban annyira meggyollott határszélek, bár a hódításkor kiebb tett őslakóknak, 's tolduló idegeneknek gyűlhelyei, jobbjaik 's míveltebbjeik — a nemesség — által nemzetiségünkhöz szorosabban csatolván, ennek dicsőbb hajdanát mutogatják. A ma már maroknyi magyarságu Mármaros' őshagyományai, határjárási oklevelei, helynevei 's egész megyei múltja egy szebb magyar világ-

ról tanúskodnak, mellynek határköve bizonynyal sem Rónaszeg' sótelepei, sem a' Pusztaszerre emlékeztető Szerfalu' dombocskái valának; hasonló vidám képet nyújt Latorcza' partjairól 's a beregi Verhovináról avagy csak egy 1638-diki urbéri codex Bod Péterünk' egykori magyar könyvtárából; a' szepesi kamra' magyar levelezései Régi Magyar Nyelvmélekeink' köteteiből ismeretesek; Bártfa' virágzó magyar nyomdája, Eperjes' magyar papjai, Turócz' emlékei, Nyitra' főispáni esküje, Trencsén megye' jegyzőkönyve, Pozsony és Nagyszombat városok' levéltára a magyarságnak nem csak terjedtségi, hanem minden esetre erkölcsi túlsúlyára utalnak; a horvát földről, Zrínyiek, Draskócziak és Wranchichok' nagy árnyai emelkednek; Szerémség' abroszán apáink' tiszteletkeltő nyomdokit már Gyurikovics kimutatta, 's a' Kameniczből futó szerzeteseknek legszebb, legterjedelmesb írott nyelvmaradványink köszönhetők. A szélek és szegélyek' illy napderűje mellett nemde ép és erőteljes nemzetiség' fényében kelle e hazai föld' egész szép tányérának ragyognia?

A mennyivel ritkábbak 's fenmaradtukban csodásabbak, annyival érdekesebbek is azon emlékei nyelvünknek, mellyek a' Dunafejedelemségekből, szent koronánk' rég kihullott drágaköveiből, korunkig lehatolhattak, — jelelői nemzetiségünk' diadalmeneti irányának Pontus' partjai felé, ha vétkeinkkel párosult nagy szerencsétlenségek annak útját örökre be nem vágták volna. Míg Jerney Keleti Utazását fölmelegülő szívvel olvassuk, 's vezetése alatt bejárjuk a kún hajdan' tisztes romjait: önkénytelenül kél a' sohaj keblünkben, miérthogy e' romok némák és hallgatagok, 's későbbi századok' folyamában is a moldvai magyarság' írott emlékei csaknem egyedül a bécsi és müncheni codexekben fentartott ferenczes bibliafordításokra szorítkoznak. Midőn tehát én ezúttal egy parányi bár, de pecsétkörirati minőségénél fogva is sajátosb érdekü ereklýjét fajunk' nyelvdivatának ezen Dunafejedelemségek' egyikének részét tevő 's már szinte negyedfél század óta török uralomnak hódoló szörényi bánságból felmutatni szerencsés vagyok: hadd foglaljon ez is helyet a hazafiúi kegyelet' azon tárgyai között, mellyekre visszatekintenünk olly fájólag jól esik lelkünknek. Döbrentei' buzgalma egybehordta

a' R. M. Nyelvemlékek' II. kötetében öszves (világi tárgy) nyelvmaradványinkat a' Mohácsot előző évtizedekből, 's maga ezen sorozat' sajnos szegénysége szól az ide vonatkozó adalékok' érdekessége mellett; mit e' kezünk alatti annyival inkább igényelhet, mivel ez azon többé nem magyar területről ered, mellynek magyar hangzatú helynevei között Akna, Poros Poltény, Palota, Doba, Balta, Bája, Korlátszél, Felköz és (Árpád' egyik fiának nevét legjobban megközelítő) Tarkacs, tűnnek fel, de mellyről már Turóczi László mintegy száz év előtt ír: „Communis nunc populo Valachicus sermo est, nisi fortasse penes quosdam et Ungaricus latitaret.“ (Ungaria. Tyrn. 1768. p. 203.)

Színhagyott viaszra egymás mellé nyomott, 's latinúl hártván 1504-ben kelt oklevél' erősítésére szolgáló *két magyar köriratú pecsét* az, mellyről itt röviden szólni akarok. Kiadják az oklevelet Szörény' bánjai, Gerlistyei Jakab és Macskási Tárnok Péter Orsova' várában, mint egyeztető ítéletet Margai György és Rakoviczai másképp Pribék László' ügyében; miután t. i. az utóbbinak anyja Dorottya, mintegy 20 év előtt, fiának török rabságban távolléte alatt bizonyos részjószágoikat az előbb említett Margai György' atyjának elzálogosított, mellyeket most Pribék László visszaváltani kíván: fenakadnak a' zálogos öszveg' mennyiségében, Pribék azt 160 aranyban akarván lefizetni, Margai ellenben, hivatkozással az idők' zűrzavarai miatt jelenleg kezénél nem levő két rendbeli okmányra, 400 aranyat követelvén. Melly ügyben a' bánok egyeztetőleg ítélik: hogy lefizetvén Pribék 160 aranyat, bírják a' felek közösen a' pörös javakat mindaddig, míg Margai vagy begyőzvén állítását, mind a' 400 aranyat megkapja, vagy annak bizonyításábani képtelensége napfényre jöven, ellenének a' jószágot végkép átbocsátani lesz köteles. Itt következik maga a' szöveg, melly alatt a' két bán' pecsége áll:

Nos Jacobus de Gerliste et Petrus Tarnik de Macskás Bani in Comitatu Szereny Memoriae Commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis Quod nostri venientes in praesentiam Nobiles Georgius de marga et Ladislaus de Rakovicza qui nuncupatur etiam Ladislaus Pribek atque hic nobilis Ladislaus Pribek praesentavit nobis literas

dominj nostri Ladislai regis quibus nobis mandat firmissime quatenus inter praefatos nobiles de quibusdam possessionibus impignoratis Akzinij kziny uocatis et var alio nomine mezfalu in comitatu Szerenij existentibus habitis in districtu Karan-Sebes iudicium faceremus causamque eorum discuteremus quas quidem possessiones praefatus Ladislaus Pribek dicit genitricem suam generosam Durutheam relictam Jacobi Rakouicza dum ipse fuisset in captivitate Turcarum Jacobo Margay genitori praefati nobilis Georgj margay pro centum et Sexaginta aureis impignorasse, velletque idem praefatus Ladislaus Pribek eosdem centum et sexaginta aureos pro redemptione possessionum impignoratarum annumerare et deponere. At praefatus nobilis Georgius Margay ex aduerso respondens ait Verum quod sint nobis impignoratae possessiones iam nominatae sed non centum et sexaginta aureis, verum quadringentis aureis sint impignoratae quod tam literis Capitoli Aradiensis quam etiam nobilium Banorum olim huius Comitatus videlicet Francisci Haraztj et Andreae Szakolij (quamvis modo propter temporum disturbia absint) probaturus sum. Nos igitur volentes vtriusque nobilium praefatorum iustitiam pro suo modulo retineri duximus eos in concordiam ac pacem Ita ut vnanimiter praedictas possessiones cum omnibus suis emolumentis et utilitatibus possideant donec praefatus nobilis Ladislaus Pribek quadringentos aureos nobili Georgio Margay pro redemptione possessionum supra dictarum deposuerit, Depositis autem dictis quadringentis aureis iam saepefatus Georgius Margay possessiones dictas in manus Ladislai Pribek remittere debeat et teneatur. Si vero nobilis Georgius Margay quadringentis aureis fuisse impignoratas probare non potuerit depositis centum et Sexaginta aureis Ladislaus Pribek absque omni rixatione possessiones per genitricem suam impignoratas habere debeat. In cuius rei memoriam et roborationem has nostras sygillis nostris obsignatas literas duximus dandas. Datae ex arce Orsoua feria Quinta proxima Ante festum Heliae prophetae Anno Domini Millesimo Quingentesimo Quarto.

Pecsét' helye

Pecsét' helye

Ismeretes dolog, hogy hazánk' régibb korában a' déli végtartományok' kormányzói viselték a' *bán* nevet *zászlósi ranggal* ¹⁾ 's a' megyék' comeseitől a' német határgrófságnak (Markgraf) megfelelő különböztetéssel. A' bánságok' száma időnként változott, a' mint koronánkhoz járultak vagy attól elestek a' déli tartományok. Némellyek ezek közül csak egyes fölemlítésekben élnek, mint a' bolgár bánság a' XIV. század' közepén (Fejér, Pray, Synt. 104. l.), másoknak mint a' sói és uzorai, bronesi és krucsói bánságoknak területe is alig meghatározható. Állandóbbak voltak a' részben ma is képviselt horvát, tót és dalmátországi, továbbá a' macsói, szörényi és bosnyák bánságok, melly utóbbiak a' mohácsi évtizedben szűntek meg létezni. Ezek közül a' szörényi bánság hajdan a' Cserna, Duna és Olt' között tartalmazta, Szörényvárral (arx Severina) mint székhelylyel, mellynek eredetéről hallgat a' történelem, a' rege azonban, talán Traján' hidja' közeléből füzvén röptének szárnyakat, egyik Sever nevű római császárra 's ripensis Dacia' virágzó korára viszi azt fel, holott aligha illetheti ezt is rendkívüliebb eredet a' több hasonhangzatú Zrín nevet viselő helyiségeknél; annyi bizonyos, hogy a' magyar uralom alatt jelentékeny végvár gyanánt szerepelt, 's azon ozmán terjeszkedés' idejében tetemes erősítéseket nyert, mígnem 1524-ben a' török által bevétetvén leromboltatott; dőledékeit Komáromi János' naplója 1697-ben is emlegeti, mai napon pedig helyét a' szent Szeverin' tornya nevű romok, Kimpul Szeverinuluj oláh falvacska' közelében mutogatják. Mint a' vár' úgy a' vidék' múltját is megnépesíti a' dák nemzeti képzelődés, 's hevültében a' római és magyar uralom közti sok százados hízagot dák praefectusokkal, bánokkal rakja meg, melly homályból a' XIII. század' első felében okleveleink kezdik a' szörényi bánságot mint magyar végbirtokot történelmi bizonyosság' előterére léptetni. Azonban Bozsányi Domokoson, II. Endre' hadainak fővezérén (1228) túl, ki mint Szörény' első bánja jelöltetik, nincs emlékezet e' tárgyról hagyományinkban, 's a' Lehóczky által 1141-re tett Sarmaságiak'

¹⁾ Βαΐον = vexillum. Theophan. Chronograph. Vox Graeca barbara. Tehát bán = zászlós. *Érdy.*

szörényi bánsága mi alapon áll, nem tudhatom. Tatárjárás-kor elpusztíttatván, a' templomosok' rövid birtoklása után 's a' XV. század' második és harmadik tizedeiben közbejövő te-temes ürrel, a' magyar korona' bánjai által kormányoztatott; de a' török által folyvást szorongattatván, mindinkább a' szomszéd temesi grófság' kebelébe, Orsova és Karansebes székhelyek felé vonult öszve, mígnem 1524-ki ősszel, Kállai János' bánságában, az ezen évben 's épen e' veszély miatt is együtt fontolgató de szokás szerint mitsem végző országta-nács' daczára végkép török kézbe esvén, 's a' Csernán innen-re szorúlván, még egy ideig karansebesi bánság név alatt mint Erdély' függeléke tengett, végre bánsági nevét is a' te-mesi grófságra tette át, melly azt szokásilag korunkig meg-tartotta; üres név, a' nélkül hogy a' hozzá tartozó tisztség egész a' legújabb átalakulásokig hivatalosan létezett volna. Amaz ephemer életű, újabb „Szörény megye“ mellyet Mária Terézia, a' bécsi kereskedelmi tanács és trieszti intendanturá-nak fels. fia József' kérelmére eltörlésével, 1776-ban a' derék Majláth József' főispánsága alatt Kulpa' vidékén föllállított, mind a' tótországi Szerém megyétől, mind a' mi szörényi bánságunktól, mellynék emlékezetére keresztneveztetett, töké-letesen különbözik (l. tüzetes leírását, Ungr. Magaz. IV. Bd. 4. St. 1788. 415—429. l.).

Álljon itt Szörény' öszves bánjainak lajstroma, a' mint ezt jöendő igazítások 's kiegészítések' reményében, nagyjá-ból előállíthattam. Homályosb tételeknél a' kútfő' saját sza-vait dőlt betűkkel adni eléglem.

1141. Sarماسági István és Pál (Lehoczky).

1228. Bozsányi Domonkos (Leh., Budai Ferencz).

1233. Leucas. Lucas. Leukus (Fejér György).

1244—60. Templomosok.

1263. Lőrincz (Timon szerint Hédervári) országbíró és mosoni gróf (Fejér).

1264. Ugyanaz (Leh.).

1268. Ugrin (Czech J., Tud. Gyűjt. 1828. V. k. 79 's köv. ll. — Fejér).

1271. Subich Pál (Fej.).

1272. Subich Pál (Schwartner, Fej. és birtokomban V. István ifjabb király' adománylevele). Lehóczkynál : *Idem (?) et de Doboka.* — Lőrincz (Fej.).
1273. S. Pál, országbíró (Leh., Fej.) — Lőrincz (Fej.).
- 1274, 5. S. Pál, — Ugrin (Fej.).
- 1275, 6. Mikud (Fej.).
1277. S. Pál (Fej.).
1279. Béla (Leh.). — Lőrincz (Fej.).
1291. Lőrincz (Fej.).
1324. Pál, szerémi, valkói és bodrogi főispán (Leh.).
1335. Dénes, tárnokmester (Leh.), asztalnok (Fejér).
1342. István, Dénes' fia (Leh., Fej.).
1350. Szécsi Miklós (Fej.).
1351. Szécsi Miklós (Fej.), Radnics Miklós (Lehócz.).
- 1352—6. Szécsi Mikl. (Fej.)
1368. László, havaselti vajda (Fej.).
1376. Trentul (Trentel) János. (Leh., Fej.) Ugyanez Fej., Cod. Dipl. T. I. Vol. I. p. 426 *quondam Vajuoda Zeurin.*
1383. Losonczi István (Leh.) — Ugyanez Budainál, egyszersmind temesi bán, átalán csak Zsigmond király alatt említve. — Ez évre áll Fejérnél: *Konya, quon lam Banus de Seweren.*
1387. Losonczi László, Dalmát-horvát-tótország' kapitánya (Fej.). — Losonczi István (gr. Teleki).
1389. János (Fej.).
- 1390, 1. Perényi Miklós (Fej.). — 1391. Drugeth III. Miklós (Árpádia I. k. 130. l.).
1392. Gerebenthi Zemere. — Bebek Detre (Fej.).
1393. Bebek Detre (Leh., Fej., Budai).
1395. Mircse erdélyi vajda, Fogaras' vezére (Leh.).
Mircse havaselti vajda (Fej.). — Űres (Pray).
1397. Űres (Fej.).
1398. Űres (Fej., gr. Teleki).
1400. Űres (Fejér).
1401. Űres (Fejér), Perényi Mihály (Leh.)
1404. Űres (Fejér).
- 1405, 6, 7. Űres (Fej., Leh.).

1408. Ozorai Píóp, a' sárkányrend' vitéze (Fej.). — Üres (Leh.).
1409. Ozorai Píóp (Fej.). Ugyanez (Ozorai Filep) Budainál átalánosan Zsigmond alatt. — Üres (Leh., Fej.).
- 1410—30. Üres (Fej.). 1410—32. Üres (Leh.).
1434. Radnics Miklós, Crucifer Ordinis Pruthenorum (Fej.).
1435. Radnics (Radwics) Mikl. (Fej.). — *Suppleverunt Comites de Temes, Nicolaus de Radnics* (Leh.).
- 1436, 7. Tallóczi Frank (Ferencz) (Fej.).
1437. Perényi Miklós (Fej.).
1439. Hunyadi János és hasonnevű fivére (gr. Teleki).
1440. Hunyadi Ján. (Leh.) és hasonnevű öccse, egyszersmind erdélyi vajdák Ulászló alatt (gr. Teleki).
1441. Hunyadi János (Turóczi C. XXXVI.).
1457. Üres (gr. Teleki).
1463. Ujlaki Miklós (Leh.).
1464. Üres (Schwartner).
1466. Pongrácz Ján. (Leh.).
1484. Szokolyi András és Haraszti Fer. (Leh.). Ugyanezek 1504-ki oklevelünkben is határozatlan évszámmal : *olim*.
1486. Szokolyi András és Haraszti Ferencz (Bud.).
1492. Gyarmati Balassa Ferencz és Csulai György.
1495. Macskási Tárnok Péter és Gerlistyei Jakab (Leh.).
1498. Gerlistyei Jakab (Katona).
1500. Gerlistyei Jakab (Katona) és Tárnok Péter (Istvánffi L. IV. p. 31.).
1502. Macskási Tárnok Péter (Budai).
1504. *Feria proxima ante festum Heliae proph.* Macskási Tárnok Péter és Gerlistyei Jakab (oklevelünk).
1504. Bélai Barnabás (Budai) és Gerlistyei Jakab, szent György' napján (gr. Kemény József).
1505. Bélai Barnabás és *Gergelige* (Gerlistyei) Jakab (Leh.). — Egyedül Bélai Barna (gr. Kemény József).
1508. Pakosi Mihály és Bélai Barna (Szalay László).

1511. Rákosi (Pakosi?) Mihály (Leh.).

1514. Zapolya Ján. és Bélai Barna (Leh., Budai).

1522. Kállai Ján. (Budai).

1523. *Gerlestei quo remoto Joannes Kállai* (Leh.).

Ezen Gerlistyei gr. Kemény József által Imrének lenni gyaníttatik.

1524. Kállai János.

Mellesleg jegyezzük meg, hogy Horvát István' szorgalma ezen bánságban egyszersmind püspökségnek léteztét is derítette föl, két egymástól igen távol eső u. m. 1382. és 1502-dik évben akadván szörényi püspökök' nyomára; neve az elsőnek Gergely, egyszersmind a' havaselvi részek' püspöke: a' másike, szintén Gergely, a' Thakaró-ágból, kit különben némellyek hibás olvasásból győri püspöknek adtak ki (lásd Tud. Gyűjt. 1835, IV. k. 106—116. l.).

Igaz hazafiúi tisztelettel kell azon két férfiú' emlékénel megállanunk, kiknek hivatalos neve és pecséte alatt kelt a' kezünk alatti oklevél. Gerlistyei Jakab és Tárnok Péter tíz évnél tovább 1495—1504 álltak súlyos időkben a' legveszélyesb törésen, küzdve belügyeik' intézése közben külellenségnek, a' mindinkább fenyegető töröknek túlnyomó erejével. Mint félszázaddal előbb a' dicső Hunyadi-testvérek ugyanez állomáson, úgy vívtak ezek is gyakran szerencsével a' tengernyi ár' ellenében, bár a' rendelkezésök alatti eszközök szintén nem voltak elegendők megtörni a' hatalmas ellenség' rohamait, 's meggátolni óriási haladását. „Azon magyar vitézek' sorában, kik Jajczánál (1500.) Hunyadi Corvin János' fővezérlete alatt a' török' hadait megsemmisítvén, e' győzelmet bajnoki erővel, rémülhetlen szívvel és iparral valóstották, nem utolsó vala a' szörényi bán Gerlistyei Jakab is, ki Jajcza' falai alatt vérét ontván, keményen megsebesített. A' török ezen meggyaláztatásaért és veretéseért boszút akarván állani, 1502-ben nagy erővel átment a' Száva folyón, Tótországot pusztította, és Jajczát újra ostrom alá vette; de Corvin János magyar hadakkal nagy sebességgel megjelent Jajcza' segedelmére; hozzá csatolták magokat *Tárnok Péter* és *Gerlistyei Jakab* szörényi seregeikkel, 's minekutána az illy tábor' fővezérsége Gerlistyei Jakabra bízott, a' török Po-

zsega' térein magyar hadak által derekasan megveretett, Jakab pedig nagy sebességgel indult Sabács' vára felé, a' várat kemény ostrom alá szorította, és Zwornik török erősséget meglepven, azt megvette stb.“ Élttem itt gr. Kemény József” szavaival, ki „Gerliczyek“ című nemágazati jeles értekezésében (Árpádia I. Kassa, 1833.) hőseink' egyikét Gerlistyei Jakabot mint a' Gerliczy-bárók' egyik fényesb elődét okmányok és történészeink' nyomán ismerteti, utódait is leszármaztatván.

Czélunk itt életrajzi 's nem-ágazati adatokba bővebben ereszkedni nem levén, azon már érintett két magyar pecsétre sietünk áttérni, melly a' kezünk alatti oklevelet díszesíti. Gerlistyeiének körirata : IACOB* ISTENEK* RABIA* I* 5* EZ* és Tárnok Péterének : PETER* ISTENEK* RABIA* I* 5* EZ* Maga a' pecsét' czímere amannál hármassal emelt fölé emelt egyes kereszt, két oldalon hold és csillaggal, emennél felhőből nyúló kar, leveles és virágos galyat tartva. Hogy vajdák, bánok (Bani olim suadabant sigilla. Kerchelich), megyei fő- és alispánoka' XVI. század' közepe előtt hivatalos okirataikban is magán pecsétjeikkel éltek, a' korunkig jutott ilyes pecsétek bizonyítják, 's tisztí pecsét' tartása, melly alatt az okmányok keljenek, hatóságoknak hazánkban nem előbb mint 1550 : 62. czikkben parancsoltatik. Magán kiállításuk voltak tehát bánjaink' birói pecsétjei is, mellyeken rendszerint kinekinek családi czímere volt metszve ¹⁾, olykor, Pray' helyes megjegyzése szerint, valami az ország' czímeréből is hozzá vegyítettvén, köriratában pedig néha a' tisztség is kifejeztetvén. Melly járulékok helyett pecsétjeinken a' hivatalos színezetet úgy látszik egyedül a' két pecsét' köriratának egyenlően hangzása képviseli, mire is hasonpéldákat az idők' enyészto irigylése miatt nem hozhatok. Ha mindazáltal ez egyetlen nyomból sphragisticai szabályt alakítani merészkedném, az

¹⁾ Vajjon a' *gerle* valóban a' Gerliczyek' eredeti czímeréhez tartozott-e, mint M. Terézia' 1777-ki kegylevelében állittatik (Árpádia I. k. 225.l.), vagy csak a' név' nyomán későbbi czímertani alakítás által keletkezett? Gerlistyei Jakab' 1500-dik évi pecsétje egészen elüt az idézett helyen mondottaktól, 's az is igaz, hogy nevét e' család közvetlenül Krassó megyei Gerlistye falutól vette.

ide menne ki : Egy személyű hivatal' viselői magán kiállításu pecséteiket tiszti használatra néha a' hivatal' körirati megnevezésével minősítették; ugyanez a' tisztársilag működő (két bân, két alispán 'stb.) vagy egynél több kiegészítő osztályzatot (péld. Erdélyben a' három nemzetet, megyékben a' járásokat) képviselő hivataloknál az által lôn eszközölve a) hogy a' körirat a' hány az illető pecsét, annyifelé szaggattatván, töredékrészei mindegyiknek juttattattak,

péld. CO | MI TA TUS
MA | RA MA ROS

(így pecsételt eredeti okmány birtokomban); mint szintén NEMES HA | ROM NEMZETBOL AL | LO ERDELI ORSZAGHA (v. ö. Felmer, Hist. Trans. Cib., 1780. p. 21. — Ungr. Mag. II: 499, 500. VI: 285. VII : 58.1. Seiwert. — Eder, Obs. ad Felm. p. 4. — Nemz. Társalk. 1833. 148.1., gr. Kemény József); b) hogy egy azon, önmagában egész, körirathoz mindegyik hivatalnok saját nevét mellékelte, 's így a' hivatali erőt a' körirat' közösségében szemléltette; mire példánk a' jelen eset volna. Mellőzve ennek további vitézésát, annyit minden esetre föl kell tennünk, hogy derék két magyar bânunk e' hivatalos minőségben szolgálendő két birói pecsétet *egyetértésben* rendelte meg azon *magyar aranymívész*nél (ezeknek mívészethez tartozván hajdanban a' pecsétmetszői foglalkozás, l. Bredeczky, Top. Beitr. 4, 64.1.), kinek ügyes kézmívésnek egyazonságát az előttünk fekvő pecséteken nem lehet föl nem ismernünk. 'S azt hiszem, nem mellőzhetjük hálátlanság nélkül azon megjegyzést, mikép e' magyar köriratokból a' két férfiu' nemzeti érzületére 's némi sejtelmére az anyanyelv iránti kötelességnek, méltán vonható a' következtetés, miután ők a' köz kelendőségben levő okmányi nyelvnek latinságát ugyan illetetlenül hagyni kénytelenek, azt, mi inkább egyenesen rajtuk függött, magányos (bár, mint láttuk, hivatali tekintélyre emelt) pecsétjökben keblök' érzetének sugalmát követve, tértek el az uralkodó szokástól, magyarul fogalmazván a' mívész' elébe azon pár szavat, mellyet pecsétükön állani ohajtottak. Mert a' mit Heineck (Synt. hist. de veter. Sigill. Francof. et Lips. 1719. fol. p. 66) nyugat' nemzeteinek pecsétta-
nában szabályúl állított fel : „Inscriptiones sigillorum

nunquam alia lingua conceptas per occidentem deprehendi quam latina“ áll Magyarországrol is, még pedig annál súlyosabban, mivel maga a' középkori okmányok' szövege is nyugaton nem ritkán a' hazai nyelven hangzik, míg erre példát a' magyarnál az erdélyi fejedelmek' kora előtt nem találunk. De ellenben a' községi élet és magán viszonyok' tere nálunk is mindkettőre nézve öröndetes kivételt tanusít, 's a' latinságában megkövült diplomatia mellett ott áll a' *nép* a' magatermészetes jogának, az anyanyelv' írásbeli használatának gyakorlatba léptetésével. E' nép az ő anyanyelvéhez természet-szerű ragaszkodásában, lassu de nyomos ellenzékül az országhivatali nyelv' ellenében, a' legrégibb időktől fogva mind e' mai napig, szenvedve bár végzetszerű visszalöketéseket, küzdve bár rendszeresített ellentőrekvésekkel, írásaiban is folyvást magyar volt; 's hogy már a' catastroph előtti időkben a' szentpéteriek' borkiárulási végzése (1403), Véér' menedéke (1423.) vagy a' vámosiak' pecsége (1483) nem első sem egyetlen tünemények nemőkben, hanem egész sereg elenyészett pályatárs' fenmaradt képviselői, arról mai nap a' magyar történet és irodalom' figyelmes barátja többé nem kételkedik. És ime ezen népi elem' egészséges szelleme volt az, melly bánjainkat, a' törökkel örök harcban, vitélő népeikkel mint vezérek, bírák, örök patriarchalis érülködésben állókat, magyar köriratu pecsétjeik' készíttetésére sugallotta; hogy lehessen magyar sphragisticánknak *zászlós uraktól* is legalább egy nemzeti emléket fölmutatnia azon korból, mellyből „magyar köriratú pecsétnyomók és nyomatok *községektől* és *magánosoktól* is kevés számban maradtak fenn, mert a' gondatlanság illy mulékony erejű tárgyakat kevésbbé őrzött meg“ (Magyar Nemzeti Irod. Tört. II; 62. l.). A' Toldy által u. o. idézett „Szalay Ágoston' gazdag gyűjteményében“ fennlevő magyar pecségeket nem ismervén, szabadjon itt rövid sorozatát adnom a' XVII. század' végeig azon magyar nyelvű vésműveknek ¹⁾, mellye-

¹⁾ Önkényt mellőzöm Kálmán és Kún László' pénzeit (KALMAN, LAZLA), — a' pénzvernye' helyét magyar nevezetében mutató kezdőbetűket (N. B, K. B=Nagy-Bánya, Kőrmöcz-Bánya 'stb.), a' kétely alá eső emlékeket, mint a' hirhedt székely áldozó kelyhet (1412. SANDOR PETER) stb.

ket jegyzetimből hirtelen öszveszedheték, vagy mint pecséteknek lenyomataik birtokomban vagynak :

1487. VAMOSI PECZET.

1500. Oklevelünk' két pecséte.

1570. GEORI MEZAROSOK PECHIETI.

1586. MINT A BARAN MEG NEMVL A NIRV
ELOT. ESA. LXIII.

1603. KEREKI VAROS PECZETI.

1611 előtt. TARTZAL VARASA.

1620. VISK VAROSA. IEZUS.

1628. FULDEAKI NEMES PECSETI.

1630. MEG EMLEKOZEL EMBOR HOGI MEOG
KEL HALNOD.

1630. SASS VARASSANAK PECSETI.

1630. HARSANI VARASSANAK PECZETI.

1659 előtt. Az erdélyi három nemzet' említett pecséte.

1666. TATA VÁROSA.

1666. SAPI PETSET.

1673. NALACSI ISTVAN. TORNIA BORBÁRA.

1678 előtt. ZIXO VAROS PECSETI.

1580. KLIV PAL EGY HAZ. BOTOS JAN. BIRO.
MANA IMRE CSINALTA.

1681. KIS BARATI FALV POCETE.

1692. TELEGD MEZO VAROS.

1694. VAJDAI PECSET.

1694. SARAND PECSETYE.

1696. CZEGEI PECZET.

1700. KÖRÖS VGRAI.

1700. SZALARD VAROSSA.

Közelebb lépén már két magyar köriratúpecsétünkhöz, ez kiegészítve kétségkívül ekként fog lenni : PÉTER (JAKAB) ISTENNEK RABJA 1500 ESZTENDÖBEN; miszerint tehát 1504-ben kelt oklevelünk' pecségei négy évvel azelőtt, 1500-ban metszettek volna. Krisztus' éveinek ezres sőt gyakran százaz számjegyének, rövidség' tekintetéből kihagyása, mi ma is megtörténik, régi okmányinkban köztu-

domásilag éppen nem szokatlan jelenet. Természettel ritkább és csak éppen a' századot bevégező évre szorítkozó azon eset, midőn megfordítva a' két végső számjel, mint különben is nulla, hagyatik ki, — melly szabadság pecsétéken a' hely' szűk voltával még inkább igazoltatik. Így és éppen ezen 1500. év áll két végső számjegye nélkül a' mezőtelegdi ref. egyház' falába rakott négyszögű vörös márványköven a' Telegdi család' czímerét körző síri köriratban kifejezve következőkép: STEPHANVS THELEGDI REGIS DEINDE REGNI HVNGARIE THESAURARIVS EXTERNIS REGIBVS NOTVS CHARVSQVE HOC SAXVM PPETVAM SIBI POSTERISQVE SVIS QVIETEM POSVIT AO 15. Mellyről Budai Ferencz (Polg. Lex. III: 398.1.) következő szavakkal emlékezik: „Így osztán nem feketett (a' Dózsa-hadban elvérzett Telegdi István) azon koporsókő alá, mellyet ezelőtt (1514) *kilencz esztendőkhel* készítettett vala *magának*, melly ott *talán* még ma is megvagyon.“ Honnan veszi Budai ezen sírkőnek a' felhozott számítás szerint 1505-ben készültét, nem tudom; annyi igaz, hogy bár tagadni nem lehet, mikép az „externis regibus notus charusque“ szavak Telegdire moldvai (1503) és lengyelországi (1506) küldetési után inkább mint 1500-ban illenének : a' kövön mindazáltal a' két végső szám csakugyan nincs kifejezve, és szolgabíró Sulyok József urnak kértemre tett szíves és körülményes közlése' nyomán a' márvány' tiszta épségéből okoskodva soha nem is létezett, hanem ha azt vélhetnök, hogy a' később beiktatandó halálévnék hagyatott meg a' hely. Budai pedig, *talánjából* 's *magának* (hott *utódinak* is) kifejezéséből ítélve, az emléket sajátszemüleg hihetően nem látta.

A' mi illeti a' sajátyszerű: „Istennek rabja“ kifejezés' értelmét két m. pecsétünkön: a' bibliai $\delta\epsilon\sigma\mu\omicron\varsigma$, $\lambda\eta\sigma\omicron\upsilon\upsilon$ $\chi\epsilon\iota\sigma\tau\omicron\upsilon$, $\delta\epsilon\sigma\mu\omicron\varsigma$ $\epsilon\nu$ $\kappa\rho\upsilon\lambda\omega$, *Jézus Krisztus' foglya, fogoly az Urban* (2. Tim. I: 8; Filip. I: 3; Filem. 9; 13; Eféz. III: 1, IV: 1.) 'stb. kifejezések Pál apostol után a' buzgó kereszttviselők által a' rab-ság' valóságos esetein kívül is alkalmaztatván, a' keresztyéni alázat 's az Úr' segélyébeni bizakodás' szokásos szólásformáit hozták létre a' gyermekded őszinte hit' ama' korában, mellyben czilicziom volt társa a' bibornak, 's minél magasb volt

valaki emberek közt, annál mélyebb alázatát vitte istene elé, melyben főrangú világiak a' koronás látnok' példájára jó és bal szerencsében istent vallani, kivált pedig a' sors' viszonytagságai közt, hadinség, elbukás, üldöztetés, fogság, családi veszteségek', nyavalyák' látogatásaiban isteni kéz' súlyát ismerni föl, fenyegetéseiben istennél keresni menedéket, dicsekvésöknek tartották. Nem terjeszkedünk ki arra: mi befo-lyással volt általán a' középkorban ez érzület a' méltóságok' címeinek alakulására; csupán azt jegyezzük meg, hogy a' melly forrásból a' pápai „Servus Servorum Dei“ 's a' nyugati fejedelmek' címeiben a' „Nos Dei gratia“ „miseratione divina“ 'stb. kifejezések eredtek, ugyanonnan származtak főleg a' szláv népek' légkörében (kiknél rab és szolga együvé foly) az „Isten' rabja, foglya, szolgálja“ 'stb. főúri címek is, mellyek mint több bibliai, zsoltári helyek átmentek a' pénzek' körirataiba (Felmer, Hist. Transs. p. 173, 208, 220, 224), okmányokba, pecsétekre is. Így a' szerb fejedelmek közül III. Nemanics István' két rendbeli ezüst pénzén (1224—30) RAB BOZSUI STEFAN (cyrill betűkkel) = Isten' rabja vagy szolgája István' és IV. Nemanics Istvánéin (1230—54) RAB BOZSII VLADISZLÁV = Istennek rabja Vladiszláv, mi is hogy a' szerb szomszédságba eső szörényi bánjaink' kérdéses pecsétköriratával szó szerint egyezik, kiki láthatja. E' szerint „Istennek rabja“, főleg, mint érintők, egyforma ismételtetésében a' két pecséten, jegyzi először is a' báni méltóságot, 's kifejezi ezenkívül azon súlyos helyzetet, melyben e' magas tisztviselők szélső végvidékünkön, a' török' szomszédjában, életök, szabadságuk, családok 's vagyonuk' szakadatlan veszélyeztetése közben forgottak, miután a' szörényi bánság egyike volt „keresztyénség' védbástyájának“ nevezett hazánk' legfontosb, legnehezebb őrhelyeinek, 's ezért koronként nagy hősök' állomása, millyenek voltak Hédervári Lőrincz, Subich Pál, a' Zrínyiek' őse, a' két Hunyadi, Gerlistyei Jakab, Zápolya, Kállai János 'stb, kik közül már az elsőről tudjuk, hogy az akkori országnagyok' egyikétől is vállalni nem mert tisztséget királya' fölszólítására a' vad bolgár özön' megzabolázásával 's a' Szörénység' ujonalkotásával 1263—4. dicsőségesen viselte; kifejezi végre azon vallásos buzgalmat 's ön-

megadást, melly az élet' komoly viharai közt nagygyá edzi a' jellemet, 's egy középkori lovag' legszebb ékessége. ISTENNEK RABJA! milly megható jelszava egy küzdelemteljes, magát azért, mi emberkebelnek szent, naponként fölálodozó életnek! milly igény nélküli alázatosság, milly dicsekedés a' keresztben! — Gyűjteményem' oklevelei közt csak kettőt találok, mellyekben e' kifejezés nálunk egész a' népéletig hatottnak mutatkozik, 's hihetően a' végintéző' súlyos betegségi állapotára czéloz. Egyike egy végrendeletszerű jószágjegyzék (kelt Viskén Máramarosban 1583, máj. 4.), melly következő szavakon végződik: „Miért hogy en Czebely Benedek *Istennnek foghsagaba* vagiok, nem tudom halalomnak oraiat, azért irattam be ezeket, hogy mind az en giermekim erciek ez vőt földeket holott vadnak, kiktől vöttem s min vöttem, s mind az kik megh akarnak váltani ödő forgasaban erciek az arrat“ stb. — Másika édes anyámróli dédősöm' ósének Belényesi Mártonnak, — kinek családjában egész nagyatyáig, már nagybányai aranyműves és tanácsbeliig két századon át örökségül szállt az ötvösség, — végrendelete, Belényes, 1594. december' 30-dikán, mellynek kezdete imez: „En belényesi pöczetmető ¹⁾ Marton *Istennnek rabia* ez siralomnac völgieben, erezven halalomnac oraiat“ stb. — Végezetre, ha gyanítmányra kell szorúlnunk ott, hol teljes bizonyosságra juthatni reményünk sem lehet, ide vonandónak vélném és CAPTIVUS PROPTER PATRIAM-nak olvasnám én azon pecsétnek C. P. P. betűit, mellyről Kazinczy-nak kegyeletből egészben ide iktatott levele ad értesítést.

„Tisztelendő Buday Esaiás Debreczeni Professor Úrnak szíves tisztelettel. Tisztelendő Professor Úr, nagytekintetű barátom! Az ide rekesztett typárion mása annak a' Tököli' pecsétnyomójának, mellyel engemet Mélt. Kenderesy Mihály Erdélyi Gubernális Secretarius Úr megajándékoza, és a' mellyet Gyűjteményemből ki nem ereszthetek 's kiereszteni

¹⁾ Mint *posztómető* és *szőrmető* (szűrszabó), melly szavak a' XVI. században mesterségi és családi nevekül igen gyakoriak. Adat ez is arra, hogy a' pecsétmetszés hajdan ötvöseink' hivatása volt. Belényes és Borosjenő (M. T. Társ. Évk. IV. k. 153. l.) virágzó helyei voltak egykor a magyar ötvösségnek.

nem akarok. Másait öntettem, hogy ezekkel a' Hazai Történetek' Kedvelőjénél kedveskedhessek, 's íme hozom ajándékomat mind magának az Úrnak Professor Úrnak, mind a' Collégium' Bibliothecájának; azt kérvén az Úrnak becses barátságától, hogy ezen leveletemet a' typáronnal együtt a' Collégium' Bibliothecájának levelei közzé letenni méltóztassék, nem hiúságból, hanem hogy ez a' pecsétnek magyarázója lehessen. — A' nálam maradó typárion, mellynek ezek a' lemásolt darabok tökéletesen hív képei, ezelőtt nyolcz esztendővel a' boldogfalvi mezőn, Hunyad vármegyének szélében, találtatott. Ez vala az a' hely a' hol a' megvert Tököli utolsó táborozását tartotta. Hihetővé teszi az itt említett dolgot a' körülírás : DISSIMILIVM INFIDA SOCIETAS, és a' korona mellett olvastatható 1695. esztendőszám. Hogy ez nem családi pecsét, mutatja a' koronán álló féltestü oroszlán, a' ki egyik kezében a' letépni-készült bilincset csörteti. Sed fracta virtus, et minaces turpe solum tetigere! alúl pedig a' piazson az az iszonyú fenevad, a' ki lábaival egygyl bárányt szag-gata széljel. A' korona' táján e' három betűket olvashatni : C. P. P.; mellyek mit tégyenek nem tudom. — Azon reményben, hogy levelem a' Bihliothéca' kincsesládájába fogja kísé-
 ni typárionomat, örvendek hogy ez hirdetheti azon szíves tiszteletemet 's barátságomat, mellyel az Úr Professor Úr eránt nagybecsű jóvoltának olly sok bizonyosságaiért viseltem. Ezzel meg nem szünhetek lenni Tisztelendő Professor Úr, az Úrnak alázatos szolgálja : Kazinczy Ferencz. Széphalom, Abaujban, Febr. 24-d. 1812.“

HASONMÁS.

